

1
Г 66

ГОРЧЕНКО П.Г.

КАФЕДРА

ОДЕСА - 2002

Філософія

каур

579740

ГОПЧЕНКО П.Г.

КОНТРОЛЬНИЙ
ЕКЗЕМПЛЯР

7

КАФЕДРА

ЧАС У ФІЛОСОФСЬКОМУ РАКУРСІ

ОДЕУ
579740

ПРОВЕРКА
2010

В ДАР БІБЛІОТЕЦІ
ВІД АВТОРА

ОДЕСА -2002

1
Р66

100

Кафедра. Час у філософському ракурсі. Автор: д-р філософських наук, проф. Гопченко П.І.

Брошура підготовлена на кафедрі філософії і культурології Одеського державного економічного університету на честь 40-річного ювілею кафедри і містить короткий огляд основних подій в трудовій біографії колективу, його творчих здобутків в науковій, навчально-педагогічній і громадській діяльності.

Одеський державний
економічний університет
НАВЧАЛЬНИЙ ФОНД

Одеський державний
економічний університет
НАУКОВИЙ ФОНД

Злаб

Кафедрі,
яка стала
нашою з Вами долєю

З ГЛИБИНИ ДЕСЯТИЛІТЬ

Етапи народження кафедри... Подія водночас і буденна і урочиста... Невблаганний плин часу вже стер з пам'яті немало хвилюючих подробиць майже півстолітньої давності. Однак zostалися – і не тільки в архівах – спогади про основні віхи творення колективу, який вступив у смугу повноліття і зрілості.

...Повоєнна Одеса. Ще неважко було запримітити на вулицях і скверах похмурі свідчення пережитого лихоліття. Інакше розміщався у відбудованому після німецько-фашистського нашестя корпусі по Новоаркадійській (тепер пр. Шевченка, 1). Простору кімнату займали нечисленні співробітники кафедри марксизму-ленінізму, яка з 1958 року була перейменована. Вона стала називатися кафедрою історії КПРС та філософії, а очолював її завжди доброзичливий і життєрадісний Степан Кирилович Мельник. Роком пізніше його замінив на посаді завідувача В.Д.Слуцький. Так починалася філософія в нашому вузі...

До речі, цей предмет спочатку читала одна-єдина людина – доцент Шумський, але вже в 1956 – 1957 навчальному році, коли на кафедру прийшла після захисту дисертації Любов Матвіївна Матвеєнко, спеціалістів з філософії стало троє... Колектив!..

Тим часом у економічному вузі сталися деякі неординарні події; на зміну Юрію Миколайовичу Лопатіну прибув новий ректор Сава Якович Огородник. Почалася нова сторінка в історії вузу. Інститут перебрався ближче до порту – на вулицю, де тепер знаходиться центральний корпус Одеського державного економічного університету - правонаступника колишнього інститу-

ту народного господарства. Кафедрі відвели приміщення на першому поверсі поблизу центрального входу. Почала працювати секція філософії. Чекали подальших змін.

Нарешті, сталося! В самостійне плавання кафедра філософії відчалала в грудні 1962 року. Її очолила кандидат філософських наук доцент Л.М.Матвєєнко. Формувався і "штат" нового структурного підрозділу. Першими лаборантами затвердили Катерину Григорівну Клець, а роком пізніше – Людмилу Онисимівну Сандюк, яка невдовзі стала завідувати кабінетом новоствореної кафедри. Відбулася серія кадрових переміщень, нових призначень. З партійної роботи, з армійських частин після демобілізації, з інших вузів прибувало нове поповнення. Так на кафедрі з'явилися люди з солідним життєвим досвідом – П.Засць, А.С.Семенець, а також два молодих фахівці – Савченко і Кузьменко, які через три роки відбули в аспрантуру і не повернулися до нас. Їх замінили Микола Васильович Сліпченко, Петро Спиридонович Задирака (нині доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри Академії будівництва і архітектури), Віктор Артемович Кравченко (пізніше в 1969–1970 р.р. він був завідувачем нашої кафедри).

Кафедра набиралася досвіду. Розширювалося коло філософських дисциплін, які вивчалися майбутніми спеціалістами народного господарства. В колектив влилися нові фахівці – Сергій Арсенович Ковтун, Людмила Павлівна Гроза, Олена Вікторівна Порохнюк, Ігор Вячеславович Бобровський. Крім філософії студентам читалися основи наукового атеїзму, етика і естетика, а пізніше – і основи наукового комунізму.

-Вимоги до викладачів,- згадує Л.М.Матвєєнко,- з кожним роком посилювалися.Обов'язковою була наявність розгорнутих текстів лекцій, детальних планів семінарських занять, багато часу забирало численні освітньо-виховні заходи і в аудиторіях, і в гуртожитках і серед населення.Виїзди на тиждень-два з лекціями по лінії товариства "Знання" або за путівками партійних органів стали системою. Для збагачення досвідом, допомоги партійним організаціям мене, наприклад на два місяці відрядили в Кодимський район. А треба ж було і працювати над науковими публікаціями, над дисертаціями: майже всі викладачі з часом ставали кандидатами наук.

В той період перебіг подій в філософському обрамленні був гранично деформованим. В якості священного обов'язку гумантаріїв постулювалося донесення до "широких мас трудящих" політики партії, виправдання будь-яких ініціатив Центрального Комітету і уряду. Про який тут творчий розвиток марксизму-ленінізму(інші "філософії" взагалі перебували під забороною) могла йти мова? Спроби сказати щось "своє", оригінальне, відтінити надбання окремих республік, особливості їх менталітету, культури, історичного розвитку, засуджувалися, незважаючи на "ранг" чи партійну посаду "теоретика" - згадаймо історію з виданням книги П. Шелеста "Україно наша радянська". В кращому разі дозволялося розглядати ту чи іншу проблему "в світі" ринень чергового партійного з'їзду, шедро цитуючи "першоджерела".

Нагніталася атмосфера ворожості до "проеєков імперіалізма". Над планетою клубочилися хмари "холодної війни". Відносини між двома блоками – радянським і НАТО- були напруженими. Загострилися радянсько-китайські відносини. В лекціях і на семінарах рекомендувалося критикувати маоїзм, не вдаючись до конкретики, цитування китайських першоджерел, в яких "паплюжилась" радянська дійсність. Прямий діалог зі студентами згортався. Лекторам було нічим "крити".

Добігало кінця "велике десятиліття" М.С. Хрушова. Ризиковані економічні та ідеологічні експерименти обернулися скороченням промислового та сільськогосподарського виробництва, піввалом показушних пропагандистських компаній навколо "конкретних"(всього за два десятиліття!) дат переходу до комунізму з повноводними ріками достатку. А коли почалися перебої з хлібом з висівками, в суспільстві почало назрівати обурення. Воно от-от могло вилитися на шпальти газет. Тоді журналістів назвали "підручними партії", посилили цензурний тиск, до порядку закликали митців і суспільствознавців. Не справдилися суспільні сподівання і тоді, коли завершилася "кукурудзяна епопея" і на верхньому щаблі партійної ієрархії опинився Л.І. Брежнєв. Кафедри суспільних наук ледве встигали популяризувати теоретичні "відкриття" генсека...

Так повелося, що основний тягар партійно-пропагандистської і науково-роз'яснювальної роботи несли на собі працівники вищої школи. Так було і в дні карибської "кризи", яка ледь не поставила хрест на існуванні людства, так було завжди. Науковий потенціал суспільствознавців використовувався не за призначенням. Це стосувалося і опорної кафедри філософії Одеського держуніверситету ім. І.І.Мечникова де в шестидесяті роки я працював заступником завідуючого славетного вченого, доктора філософських наук професора Авеніра Івановича Уймова.

Опорна кафедра розглядалась і як кадровий резерв для інших вузів. Нас "розсівали" по сусідам. Тож одночасно з затвердженням в званні доцента і мені запропонували "підвищення". Так я опинився в інархозі, працюючи на посаді завідуючого філософською кафе-

дрою 30 років. Немало... Особливо, якщо зважити на перипетії нашої звивистої бувальщини. Наводимо кілька абзаців з ювілейної "Історії ОДЕУ".

Кафедра філософії

Філософія, як і історичні науки, викладалась в інституті з перших років його існування. Спочатку це були окремі курси, а з 1939 р. — як складові курсу марксизму-ленінізму. У грудні 1944 р., з початком функціонування інституту, була відновлена кафедра марксизму-ленінізму, яку в 1958 р. перейменували в кафедру історії КПРС та філософії. Її очолював доцент С.К.Мельник. У вересні 1959 року його змінив доцент В.Д.Слуцький.

У грудні 1962 р., коли була утворена окрема кафедра історії КПРС, почала діяти і самостійна кафедра філософії (101,2), яку очолила кандидат філософських наук Любов Матвійвна Матвєєнко. З введенням у вищих навчальних закладах курсу наукового комунізму цю дисципліну було доручено читати викладачам кафедри філософії, а вона отримала нову назву — кафедра філософії та наукового комунізму. До її складу входили А.С.Семенець, С.В.Порохнюк, П.С.Задірако, В.А.Кравченко, А.І.Скрипник, І.М.Бобровський та ін. Крім викладання відповідних курсів, викладачі велику увагу приділяли науковій роботі, підготовці кандидатських дисертацій. Доцента Л.М.Матвєєнко на посаді завідуючої змінив доцент Віктор Артеминович Кравченко, а останнього — у 1976 р. доцент Петро Григорович Гонченко.

Л.М.Матвєєнко

Самостійне існування кафедри філософії знову розпочала у серпні 1976 р., коли в результаті поділу кафедри філософії і наукового

П.Г.Гонченко

комунізму було створено дисципліну наукового комунізму, яку очолив доктор історичних наук, професор М.Д.Духан, за кафедру філософії на чолі з доцентом П.Г.Гонченко. Він у 1982 р. захистив докторську дисертацію, а в 1984-му отримав звання професора.

Комлектив кафедри докладно бачено зусилля діячів на сифікації навчального процесу. Було підготовлено декілька методичних робіток по впровадженню вивчених методів навчання, технічних засобів навчання з основних тем історії філософії, релігій, знаєства соціальної філософії тощо. Доценти К.Г.Клець, Л.М.Матвєєнко, А.О.Сандюк, М.С.Шефелє в розробці і втілюванні різних методичку автоматизованого контролю знань з філософії.

А початок шляху, що протягнувся на третину століття, датується вересневим днем 1970 року, коли мене запросив ректор Одеського державного інституту народного господарства професор Огородник С.Я. і я погодився взяти участь в конкурсі на заміщення вакантної посади завідуючого кафедрою філософії. Відбулося зна-

йомство з майбутніми колегами. До роботи довелося приступити негайно. Потім настала тривала процедура затвердження. Останнім етапом була співбесіда на секретаріаті ЦК Компартії України. За довгим столом прибулих – а це були представники багатьох регіонів республіки – піднімали по одному, уточнювали деякі моменти з біографії, ставили не завжди легкі запитання, що стосувалися переважно наукового доробку, зобов'язували працювати над собою...

На кафедрі я зустрів доброзичливе ставлення, бажання допомогти. Кожен був особистістю, не прагнув видавати бажане за дійсне. Більшість самокритично визнавала невизначеність в наукових дослідженнях, без віддачі в яких немислима і плідна педагогічна робота. Належало визначитися в спрямуванні прийнятної для всіх держбюджетної теми, яка була б альтернативою проблематиці, що “спускалася” зверху і стосувалася здебільшого ідеологічного забезпечення комуністичного “довгобуду”. Звичайно, повністю автономний науковий дрейф виключався. Для маневрування існували певні рамки. Про виклик пануючим концепціям не йшлося. Але вимальовувалися обрії, де науковий пошук був оптимально вільним. Стосувалось це, насамперед проблем науково-технічної революції, соціального прогнозування. Проте належало подбати, щоб кожен віднайшов свою “нішу”, працював за покликанням, але в єдиному ансамблі. Адміністративним тиском тут нічого не доб'ється. Індивідуальні нахили треба було поважати, спрямовувати. Поступово дозрів задум написати і опублікувати колективну працю. Монографія була вида-

**ФІЛОСОФСЬКІ
ПРОБЛЕМИ
ПРОГНОЗУВАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ
НАСЛІДКІВ
НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ**

на в 1976 році дістала схвальні відгуки наукової громадськості. Вона була відзначена з-посеред найбільш помітних видань десятиліття, присвячених філософському осмисленню НТР.

Тепер – в світлі нових вимог – контрастнішими стали і певні недоліки цієї книги. А тоді ми з молодечим завзяттям взялися конструювати різні моделі майбутнього, критикувати вже створені. Нам здавалося, що ми виступаємо мало не першопроходцями. Парадоксально, але факт: країна, де комуністичне прийдешнє було справжньою ідеєю-фікс, не мала в той час та й пізніше розвинутої мережі інституцій, що займалися науковими дослідженнями майбутнього. І тут ми опинилися на задвірках цивілізації. Футурологія вважалась буржуазною наукою. Відомий московський вчений професор І. Бестужев-Лада говорив мені з жалем, що всі спроби добитися асигнувань, поставити прогностику на належний рівень, створити солідний науково-дослідний центр розбивалися об інертність або навіть ворожість чиновної братії і навіть партійних босів. Одноваріантна модель комуністичного майбутнього не потребувала поновного обґрунтування! Чого доброго стали б помічатися в ній якісь істотні вади.

В передмові до монографії, як мені здавалося, були слухними слова про те, що об'єктивне дослідження тенденцій розвитку економіки, культури часто поступається місцем свідомому перекрученню фактів, ідеологічним спекуляціям. Чи вдалося нам самим бути послідовними, уникнути упередженості – судити, звичайно, читачам. Тепер, напевно, дещо по-іншому вимальовуються близькі і далекі перспективи не тільки мені, але й іншим авторам монографії – професорам П. С. Задираку, В. М. Костюку, І. Я. Матковській, М. Ф. Рибачуку, В. А. Стокялу, доцентам і викладачам – К. Г. Клець, Л. М. Матвеєнко, М. М. Мацюку, Л. О. Сандюк,

М.С.Шепелевій,В.С.Ушакову,А.В.Хрептулову,Р.А.Федій, Садковському В.К.

Час вносить свої корективи... Однак не втратила значення теза про те,що при складанні прогнозів і планів "не можна обмежуватися просто екстраполяцією в майбутнє наявних тенденцій і відносин,а слід враховувати ту обставину,що навіть засвоєння позитивного і прогресивного в розвитку попередніх етапів можливе лише на більш високій,якісно досконалії основі".

Такою основою,як зазначав професор В.М.Костюк,виступають,зокрема математичні методи в соціальній прогностиці:змістові моменти прогнозування є провідними на першому етапі,коли піддаються аналізу тенденції соціального розвитку,формальні моменти прогнозування стають провідними на другому етапі,коли будується математична модель прогнозу

В ПОШУКАХ АЛЬТЕРНАТИВИ

Перспективи НТР,футурологічна і теофутурологічна проблематика в університеті,а з початку семидесятих років і в ОІНГ, залишалася одною з провідних тем досліджень.Для мене особисто головним об'єктом наукового інтересу стали моделі суспільства майбутнього в теології та філософії протестантизму та неопротестантизму.Крім понад ста двадцяти статей в філософських журналах,наукових збірниках,періодичній пресі,були опубліковані мною також розділи в колективних монографіях Інституту філософії АН УРСР-"Духовна культура і релігія","Ідейна криза релігії і релігійний модернізм", а також індивідуальні монографії,книжки, брошури, зокрема, "Сучасні релігії і суспільний прогрес", "Міфи і правда про "тисячолітнє царство", "Критика буржуазних концепцій суспільства майбутнього", "Наукові перед-

бачення і релігійні пророцтва", "Соціальний прогрес і богословські утопії" та ін.

Перебування в Інституті підвищення кваліфікації при Московському університеті дозволило ґрунтовно ознайомитися з англійськими,німецькими та іншими першоджерелами з проблем есхатології(тільки виписки іноземними мовами склали більше двох тисяч сторінок).Монографія "Критика религиозных концепций о "конце мира".Социальные истоки и идейная сущность христианской эсхатологии" відкривала шлях до захисту докторської дисертації,яка пройшла всі стадії обговорення ще в середині 1970-х років. Однак в зв'язку з тимчасовим припиненням функціонування профільної Вченої ради в Інституті філософії АН УРСР епопея з захистом затяглася на кілька літ. Дисертація "перекочувала" в Академію суспільних наук.Почалася багатомісячна тяганина з обговоренням,рекомендуванням... Фінал було перенесено в зв'язку з відновленням Вченої ради в Києві,де,зрозуміло, почалося все спочатку.Тільки в 1982 році ВАК затвердив захищену кількома місяцями раніше працю і присвоїв вчену ступінь доктора наук, а двома роками пізніше -вчене звання професора...

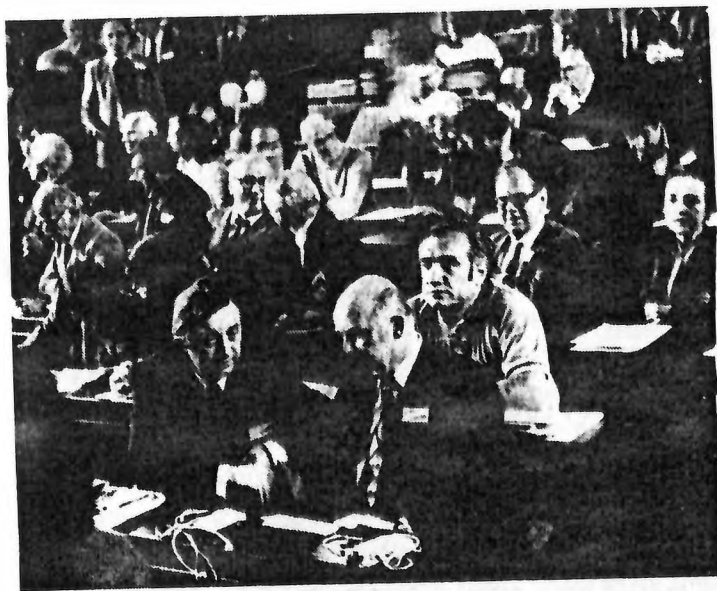
До історії кафедри подібні спогади мають пряме відношення.Кожен ,хто пройшов тернистий шлях до"искомой степени",міг би поділитися і власним досить повчальним "досвідом дисертаційних поневірянь".Чому саме кінцеві світові -есхатологічні концепції стали об'єктом наукового дослідження?Без сумніву, тут відіграло роль не тільки бажання продовжити розпочатий ще в 60-ті роки аналіз сутності протестантського вчення про

П.ГОЛЧЕНКО

МІФИ І ПРАВДА
ПРО
"Тисячолітнє ЦАРСТВО"

“останні речі”. На жаль, есхатологічні фантазмагорії будила сама тогочасна дійсність – атмосфера “війни нервів”, демонстрації атомних “м’язів”, спорадичних спалахів регіональних конфліктів, взаємних звинувачень лідерів великих держав. Атомний психоз вперше поставив людство перед лицем не абстрактного, а цілком реального армагедону. Одним словом, не виникало сумнівів щодо “дисертабельності” теми, її актуальності в умовах, коли над людством витала смертельна небезпека і так важливо було в будь-який спосіб застерігати, кликати до пильності, до протидії сповзанню людства до безодні самознищення.

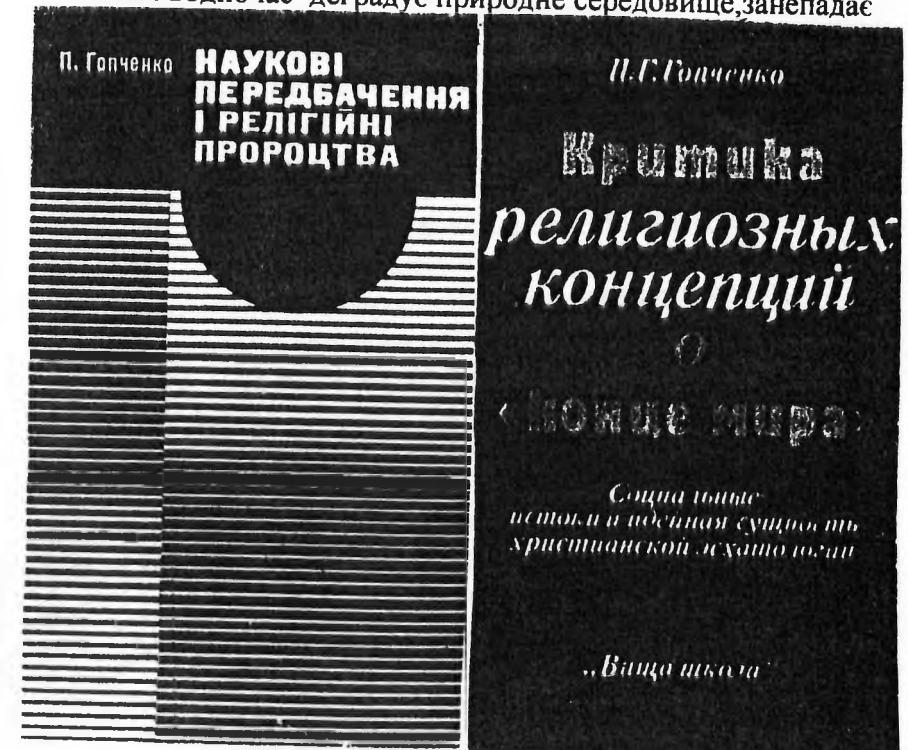
Статус “головного есхатолога” (дисертація на таку тему, дійсно, захищалась вперше), про який з гірким гумором говорив мені казанський професор Равіль Балтанов, зобов’язує –

Второй международный конгресс «Врачи мира за предотвращение ядерной войны». Кембридж (Англия), апрель 1982 г.

вав не тільки до філософських роздумів про “кінець світу” і констатації незаперечних тенденцій. Важливо було простежити зародження “апокаліпсичної свідомості” від найдавніших, глибоких релігійно-міфологічних витоків до сучасних проявів кінцесвітових настроїв, спробувати збагнути, на чому ж “звихнулись” люди. Якщо еволюція людського роду почалася з братовбивства, пройшла через нескінченну низку кривавих конфліктів, то чи дає це нам право пророкувати і трагічний фінал?

Справді, тут є над чим замислитися. З одного боку, незаперечним є прогрес у різноманітних сферах життя сучасної цивілізації, а з другого боку, поглиблюються соціальні контрасти між народами “золотого мільярду” і рештою землян. Спостерігається злет творчої думки, ноосфера сягає космічних глибин і водночас деградує природне середовище, занепадає

мораль, гинуть не гірші традиції і не завжди з'являється їм гідна заміна. Чи втратили актуальність думки чвертьстолітньої давності (я цитую вже згадану монографію) про те, що особливої уваги заслуговують соціально-психологічні наслідки зростаючої дегуманізації державних режимів, що нерідко вдаються до відверто фашистських методів придушення політичних виступів трудящих, страйкового руху, національно-визвольної боротьби народів залежних і бувших колоніальних країн”.

Соціальний песимізм сьогодні, як і два-три десятиліття тому, паразитує на небаченому зростанні злочинності, розпусти, невпевненості в майбутньому, розгулі тероризму. Апокаліпсичні настрої свідомо культивуються “сильними світу цього” для дезорієнтації мас і є важливим компонентом тієї “тиранії майбутнього”, яка проявляється в постійному тривожному чеканні настання катастрофи в локальному або глобальному масштабах. Саме цим багато психологів пояснюють нездоровий інтерес мільйонів до різноманітних пророцтв, до містичного проникнення за межі сучасного. А в результаті послаблюється тиск на владу, з часом бажання щось змінювати в реальному житті.

Кінцесвітові фантазми по суті виправдують сповзання до атомного апокаліпсису. Протестантські теологи і філософи вбачають перспективи суспільства в здійсненні наперед визначеної, запрограмованої трансформації людства в позаісторичне існування через випробування всесвітньою катастрофою.

Можна говорити про утопізм, нездійсненність релігійних моделей майбутнього, співставляти їх з наковими прогнозами, але не варто їх ігнорувати. Адже навіть з позицій ортодоксального марксизму теологічні концепції мають вагомий вплив на реальне підгрунтя.

В той час, коли писалась дисертація, спостерігалось поступове розмивання позицій “войовничого атеїзму”. Згадали слухну і понині тезу Ф.Енгельса про те, що вже в епоху Просвітництва навіть “ідеалістичні системи все більше і більше

наповнювались матеріалістичним змістом”. (Правда, в нашому розбурханому, містифікованому науковому середовищі тепер проявляються і зворотні тенденції, загравання з “альтернативними” світоглядними системами входить в моду”).

Говорити про “матеріалістичний зміст” неопротестантських моделей майбутнього, мабуть, було б надто необачно. Проте прогрес є помітним. Вже на рубежі 19-20 століть прихильники “ліберальної теології” відмовилися від прямолінійного трактування перспектив “кінця світу”. Для Річля, наприклад, царство боже було скоріше етичним ніж есхатологічним поняттям. На думку Гарнака, в проповіді Ісуса Христа на першому місці виступає не передбачення загальної загибелі, а пророцтво про настання царства благодаті.

Ще далі пішли протестантські теологи і філософи другої половини 20 століття, передусім Д.Бонхофер і Дж. Робінсон. Вони були ініціаторами радикального переосмислення християнської есхатології в світлі сучасного наукового і соціального поступу. Біблійна картина світу уже не претендувала на універсальність і відповідність сучасним уявленням.

Прямо скажемо, нелегко було пояснювати студентам та і деяким викладачам характер таких радикальних трансформацій в релігійній свідомості, в філософії неотомізму та неопротестантизму. Давалася ознака прихильності до спрощених “чорно-білих” схем в підході до релігійно-ідеалістичних концепцій, які зазвичай засуджувались і “вкривались”, паплюжились і діставали ярлик “антинаукових”.

В інтерпретації Д.Бонхофера есхатологія вперше розглядається як вчення про “кінець” одного стану, якості, події і початок іншого, пов'язаного з більш високим рівнем його організації.

Ще більш далекосяжного характеру набув процес деміфологізації біблійних сюжетів у представника так званого “безрелігійного християнства” Дж. Робінсона. Новий підхід стосувався і проблем есхатології. Він обґрунтував необхідність на-

ближення теофутурологічних моделей майбутнього до сучасних наукових поглядів на перспективи матеріального і духовного поступу людства.

Взагалі кажучи, релігієзнавча проблематика в ті – вже далекі роки була менше заполітизованою (не дивно, що і дисертацій захищалося порівняно багато саме з цієї галузі знань), що давало простір для більш-менш широких узагальнень, посилянь на конкретно-соціологічні дослідження, розмаїті першоджерела. Однак зарубіжні монографії, теологічні публікації, документи релігійних форумів можна було знайти не у відкритих фондах бібліотек, а у “спецхранах”, доступ до яких охоронявся не тільки паперовим частоколом, а і своєрідними тестами на благонадійність.

Цензура, як сказали б тепер, лютувала. У цензорів, певно, існували досить солідні “кондуїти”, де вказувалося, що можна і чого не можна було публікувати. Як нині стало відомо, стосувалися вони не тільки державних таємниць, а й своєрідного індексу заборонених книг і авторів – на зразок того, яким користувалися середньовічні інквізитори. І все ж суспільствознавці створили ґрунтовні праці і в цей досить непростий період нашої з вами історії. Справді, “времена не выбирают”...

Може створитися враження, що на кафедрах в той період превалювали наукові інтереси. Це не зовсім так: лекції, семінари, і особливо розмаїті методичні розробки аж до так званих технологічних карт забирали основну частину робочого дня викладачів. Дошкуляла нікому, мабуть, не потрібна писанина.

Найкращу ідею, виявляється, можна перевернути до невпізнанності, довести до абсурду.

Ну, що здавалося б, поганого в створенні на кафедрах фонду методзабезпечення навчального процесу? До кожної лекції, семінару – методвказівки, посібники... Прекрасно. Саме таким бачився міністерський задум.

І всі засіли за рукописи. Написали, прорецензували, звертали, “переплели”, поставили на полиці...

На жаль, останньою операцією найчастіше і завершувався шлях багатостраждальних рукописів. На ротапринті – пройшовши шерег узгоджень, затверджень, скорочень – вдавалося надрукувати мізер. Грубезні ж фоліанти тримали в сейфах для численних комісій – міністерських, обласних, міжвузівських, інститутських.

Зрозуміло, ефективність подібної паперової “активності” була мінімальною. А видавалося ця псевдотворчість за науково обґрунтовану “систему”. Над її створенням трудилися тисячі викладачів вищої школи на чолі з докторами наук, професорами, яким уже було не до наукових відкриттів.

Коли на одній з нарад в Міністерстві освіти в Києві я у виступі з місця вказав саме на цю сумну обставину, зал схвально зашумів, проте репліка, як кажуть, повисла в повітрі. Паперова лавина наростала. В ній були не тільки наші “методички”. І стихію цю було важко вгамувати. Адже кожен великий і малий “трудівник пера” за міністерським чи іншим столом намагався “слід” своєї кипучої діяльності у вигляді циркулярів, наказів, нагадувань,

застережень. Пригадується в цьому зв'язку неабиякий резонанс книги "Кафедра" (1977) письменниці І. Грекової, яка писала: "Вузовская жизнь, как и всякая другая, имеет две стороны: действительную и мнимую, реальную и бумажную."

Мабуть, найтяжчою була ноша завідуючих кабінетами, лаборантів. В спеку і холод працювали над документами і методичками Віолетта Олександрівна, Світлана Никифоровна, Тетяна Миколаївна, Любов Михайлівна та ін. Спасибі їм!

У ВУЗІ І ЗА МЕЖАМИ

Вересень протягом десятиліть був для багатьох викладачів продовженням літніх канікул, а найчастіше – трудовим семестром: одні насолоджувалися чарам "бархатного" сезону, інші мали змогу посидіти в бібліотеках над дисертаціями і публікаціями, а молоді, неодружені чи просто ентузіасти вирушали "на кукурудзу, виноград" в навколишні сільські райони, очолювали будівельні загони. Якийсь доплетник став автором популярного гасла: "Товариші колгоспники, допоможемо студентам зібрати щедрий урожай!" Добровільно-примусове осіннє а пізніше і весняне нашість студентів на поля і сади було сумним продовженням ленінських суботників.

Агітаційно-пропагандистський почин, який в свій час благословив сам Ленін, поступово набрав характеру істеричного авралу, в який восени включалися і "зайві" працівники підприємств, і трудівники численних, іноді нікому не потрібних "науково-дослідних інститутів", що продукували переважно грубезні фоліанти "звітів", і навіть секретарі-машиністки райкомів та медичні працівники. До речі, "осінній призов" резервістів торкнувся і підшефних господарств ЦК Компартії України, куди на тривалі суботники вирушали і деякі не дуже відповідальні працівники ЦК і академічних установ столиці.

Напередодні агітаційно-трудова наскоків на села перед від'їздами виступали з напутнім словом очевидці і учасники першого ленінського суботника. В пресі під час політичної відлиги з'явилися досить цікаві мабуть, задокументовані – підрахунки: виявилось, що до тих нечисленних ентузіастів, що несли колоду поряд з Леніним, з часом примазалися ... до 30 тисяч шахраїв, що кормилися "спогадами" про ленінський суботник.

З позицій сьогодення все це виглядає чудернацьким і мало ймовірним. А ми там і тоді жили і разом з представниками інших кафедр, парткому і ректорату вузу переконували, напучували і умовляли студентів продуктивно трудитися, організовували соцзмагання, випускали "бойові листки", вручали вимпели переможцям і приструнювали відстаючих. Часто-густо вирушали ми і на одеські суботники. В серйозності наших намірів ви можете пересвідчитися, глянувши на фото тих незабутніх літ, коли ми ще були повними сил і надій.

Справжній подив і збеніження викликали нечисленні ентузіасти з країн Чорної Африки, Латинської Америки, які наполягали, щоб їм теж дозволили попрацювати на соціалістичних ланах. Їм часто відмовляли: ніяково було за наші забур'янені плантації, ненадійну техніку, за багнуку наших ферм, за "трьохповерхову" ненормативну лексику наших бригадирів і ланкових. Якими враженнями могли потім поділитися, прибувши на батьківщину, іноземні студенти від ручної праці на фермах, від убогого сервісу в колгоспних клубах і конторах, наспіх перетворених на студентські гуртожитки, від примітивних душових і допотопних "люфт-кюзетів"?

Невже такими вони уявляли будні країни Рад, прийдеши своїх власних країн, які дехто з майбутніх спеціалістів народного господарства мріяв перебудувати на соціалістичних засадах? Не думаю. Нам все ще здавалося, що ми переживаємо тимчасові труднощі. Тепер "смеясь", без особливої ностальгії вже сивочоле покоління прощається зі своїм минулим. А тоді скептицизм, м'яко кажучи, не заохочувався. За ідеологічну "незрілість", необережні висловлювання критикували на комсомольських і партійних зборах. Студентів з ослабленим здоров'ям потихеньку відправляли "до мами" або і до лікарні. Найчастіше ж їх використовували на овочевих базах, консервних комбінатах, ремонті гуртожитків.

Найбільш фізично загартовані і працьовиті студенти записувалися в будівельні загони.

-Грудилися ми не лише в Україні, - згадує наш колега, нині завідувачий кафедрою філософії і культурології М.Ф.Шмиголь, - мене на чолі будзагону послали в Ханті-Мансійський національний округ, а роком пізніше молоді хлопці зводили корівники в Кустанайській області - на бувших цілиних землях. Побутові негаразди нас не лякали. Заробітки були солідними, шліфувалися професійні навички. На практиці втілювалося відоме положення про органічне поєднання фізичної і розумової праці.

Важко назвати хоч одного члена кафедри, який би не був задіяний в трудових семестрах. Йдеться про І.Бобровського, А.Осипова, і О.Кирилюка, і В.Дякова, і А.Гаджикурбанова, і С.Симоненка і ін. Запам'яталися їм усім не лише трудові будні з безмежними рядками кукурудзи, важкими гронами винограду, втомленими спинами і натрудженими руками, але і прохолодні вересневі ночі із задушевними бесідами за довгим столом, і сільські краєвиди з білими хатами і дерев'яними тинами, тихими зорями і блідолицим місяцем. Живі у пам'яті і спогади про безладдя в організації праці, коли вже зібраний виноград годинами чекав відвантаження, і спорадичні конфлікти з бригадирами, і похмурі обличчя колгоспників, що гнули спину без надії на гідну зарплату.

Україна не була винятком. В середній Азії студенти і школярі місяцями горбилися на бавовняних плантаціях, в Білорусії - на картопляних, в Молдавії - в радгоспах-садах.

Модель феодального соціалізму, як нині не безпідставно характеризують колгоспний лад, остаточно скомпрометувала себе, коли відчайдушний ривок до комунізму в велике "хрущовське десятиліття" і брежневський марш в "розвинутий соціалізм" обернулися довжелезними чергами за хлібом і ковбасою, ажіотажем навколо райкомівських закритих "розподільників", глухим невдоволенням серед трудового люду.

Гігантська і незграбна державна машина натужно стогнала і борсалася в тенетах непереборних протиріч, які цілком серйозно іменувалися "труднощами росту", а насправді були прямим і непрямим породженням загальної апатії, безгосподарності і розгільдяйства, що пишню розквітли в умовах зрівнялівки, придушення приватної ініціативи, тоталітаризму.

Діяла страшна і майже фатальна сила інерції, ідеологічних кліше, що набули характеру майже недоторканих релігійних догматів. Рідко хто наважувався поставити під сумнів заявлені стереотипи, кинути виклик системі. Мені запам'ятався виступ

одного з завідуючих кафедрою на пам'ятній нараді в Москві: суспільствознавець і сапер помиляються тільки один раз в житті (дійсно, доля філософа Левади з Академії суспільних наук була непоодиноким і повчальним прикладом того, що чекало кожного, хто б наважився піти проти течії).

Дехто із сьогоднішніх надто "сміливих" публіцистів намагається малювати панораму тогочасних суспільних змагань одноманітно сірою фарбою, а тогочасних керівників – за поодинокими винятками – характеризує як закоренілих бюрократів та ретроградів.

Насправді ж серед наших ватажків було немало ініціативних "ідейно відданих" людей. Вони не покладаючи рук, сумлінно трудилися і щиро вірили в світле майбутнє. Але як виявилось, і соціалізм "з людським обличчям" був утопічною мрією і на практиці лише подовжив конвульсії режиму, який не мав реальної перспективи. Проти гавкав "світла" і неконформістів чекати в кришму ризи почесна відставка і забуття, а в триному – публічне шельмування і остракізм. Згадується позірні розкованість, спрацюли свята критики і самокритики на деяких наших форумах, особливо після 20 з'їзду КПРС. Тоді кажуть, на одному з активів під час виступу М.С. Хрущова, який гостро каргав сталіністів, хтось прямо в зал кинув репліку "а Ви де були?" (слухаче запитання – адже Хрущов брав участь у злочинах сталінського керівництва).

Хрущов на якусь мить замовк, а потім іррино снітан "Хто не там сказав?" Повисло тяжке мовчання в залі. Тоді Хрущов втомлено і самокритично вирік: "Ось там і ми були" – тобто мовчали, бо боялися.

Сотні тисяч, мільйони членів партії відчували, що діється, як у Вищого, "все не так: все не так как надо" – знали або здогадувалися і мовчали, як тут не згадати шевченківське іронічне спостереження: "на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує". Епохи різні, а ментальність схожа!

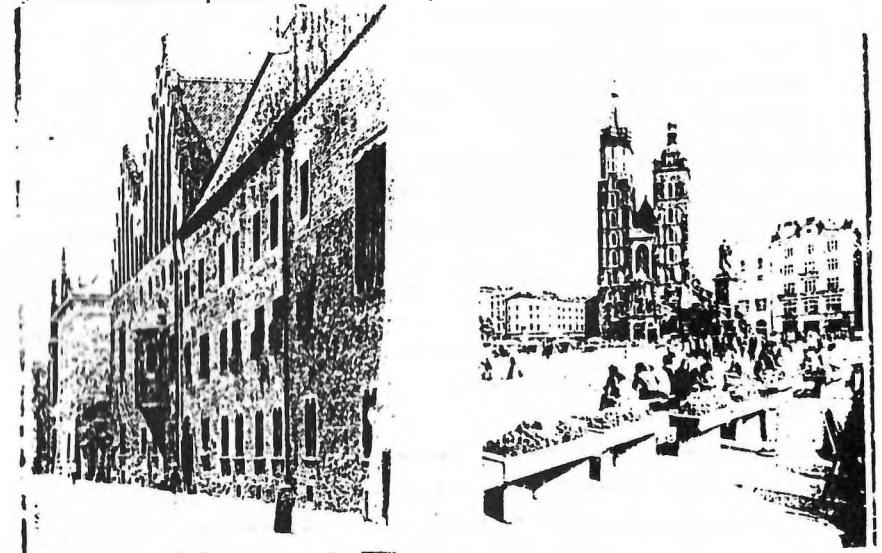
У вищій школі критика сталінізму, пропаганда рішень "20 з'їзду КПРС була нетривалою компанією і через певний час – за режиму Брежнєва – змінилася, звичайно, не без підказки зверху, "важкою" оцінкою діянь "великого вождя всіх народів". Знову на кіноекранах і в мемуарах полководців та політичних діячів образ кремлівського

керманіча ставав уособленням твердої державної волі, патріотизму. Засоби масової інформації, партійні і державні форуми підносили на щит нового Ілліча – Леоніда Брежнєва, культ якого сягнув справді карикатурних форм. Приписувана йому повість "Мала земля" вивчалася і конспектувалася студентами поряд з найвидатнішими періодичними джерелами марксизму-ленінізму, на наукових конференціях в повісті знаходили зерна творчого розвитку комуністичного вчення. На людних місцях вивішувалися кольорові портрети верховного головнокомандуючого при всіх нагородах, які наповзали на нього і сніну. З вуст в уста передавали анекдот.

Запитання: що таке Велика Вітчизняна війна?

Відповідь: епізод в битві за Малу землю (саме там комісарював полковник Леонід Брежнєв).

Можна уявити, який міжнародний резонанс викликало майже неприкрите радянське втручання в польські події часів "Солідарності". В Ягеллонському університеті, де я працював чотири роки на початку 80-х, повсякчас відчував насторожене, вороже ставлення польських студентів до керівних настанов Москви польським комуністам, до підозрілих маневрів радянських військ поблизу польських кордонів. Час від часу відбувалися сутички міліції з

Краків. Бібліотска Ягеллонського у-ту. Ринок Глудвний.

демонстрантами, особливо запеклі в Новій Гуті і центрі самого Кракова. Будувалися і руйнувалися барикади. Боліли очі від сльозоточивого газу, який забирався в щілини нашого новогутського помешкання. Майже шовечора небо осявали спалахи, гриміла справжня кононада. Вже було не до занять: польські студенти страйкували, дивуючи світ винахідливістю розмаїтих форм боротьби (страйк загальний, попереджувальний, голодний, сидячий – мабуть, був і лежачий, бо в центральному корпусі стояли розкладушки).

Країна стояла на порозі громадянської війни. Не зникали антирадянські, антикомуністичні плакати і транспаранти з вулиць деяких польських міст. На одному з них – на ринку Глвному в Кракові – охочих до політичної “клубнички” чекала несподіванка, приготова- з гіркуватим присмаком польського гумору. Уявіть собі грубезний щит з майже невинним текстом, але з припискою внизу – “якщо не боїшся – відкрой”. Допитливі зазирали з тильної сторони, а там величезний портрет Брежнєва при всіх регаліях і орденах на широких маршальських грудях. Страшно? Портрет нагадував, хто очолить можливе вторгнення в Польщу військ Варшавського договору.

Андропов на посаді генсека пробудив серед частини суспільства несміливі надії на реформи, на збурення затхлої атмосфери культу і культиків, окомилювання, безпринципності, кумовства і некомпетентності. В пресу просочувалися подробиці з корумпованого життя декого з “недоторканих” в центрі і з-посеред партійних “князьків” республіканського і обласного рівня. З вуст самого генсека прозвучали звинувачення в адресу недолугих міністрів, відвертих кар’єристів, що піднялися на владні вершини, нехтуючи нормами моралі, плазуючи перед “сильними”.

Незабаром однак відкрилися дивні і досить непривабливі грані нового стилю керівництва. Зміцнювалися каральні органи, культивувалися доноси. Щось нагадувало атмосферу 1937-го...

Людей, щоправда, ще не хапали на вулицях. Про масові мітинги із розвінчанням “ворогів народу” ще не йшлося. Просто наводився повсюдно “порядок”. Але тоталітаризм на-

віль в “білих рукавичках” і під прапорами антибюрократичного наступу все-таки залишався тоталітаризмом. То ж бо і методи наведення “порядку” лишалися традиційними. І невдовзі почали діятися досить дивні, призабуті речі. Законослухняні громадяни, а тим більше вільнолюбиві студенти були неприємно вражені... облавами в кінотеатрах та інших розважальних закладах, де затримували прогульників, які наважувалися на годину-другу залишити офіс, вуз чи навіть підприємство, щоб провести приємно час в колі друзів чи знайомих. Чи не тоді відбулася реанімація безглузлого з точки зору нормального суспільства лозунга – “Рабочее время – работе!”

У наші країни подібний заклик нікого не здивував, бо “нормальними” вважалися і “перекури з дримотою”, і заяті картярські і “доміношні” турніри на виробництві, і багатогодинні засідання нерідко ще й з “фуршетом” в час, відведений для продуктивної праці..

Тепер же нас примушували згадати прийняті в усьому цивілізованому світі вимоги до порядку на виробництві. Але ж якими методами!.. І це викликало неоднозначну реакцію, висвітливши досить невтішні реалії соціалістичного життя - буття. Відкрилося те, що по суті лежало на поверхні: ми живемо в суспільстві, де відсутні стимули до праці, підвищення її продуктивності, до елементарної організації робочого місця...

Вважалося, що у нас немає безробіття: за верстатом, за пультом за кресленням, за плугом, за кермом більшість працюючих мала свої гарантовані “120ре”. Зазіхати на щось більше- зась! Незадоволеним нагадували і про безплатне навчання, і сяке-такє медичне обслуговування, путівку до будинку відпочинку.” Уравниловка” стала непереборним явищем. Іншого життя ми не знали і намагались зберегти хоча б ці “завоювання соціалізму”. Головне ж – “тільки б не було війни!”

На оборону не жаліли грошей, на неї списувалося казна-

що. Воєнно-промисловий комплекс, як бездонна бочка, поглинав левову долю ресурсів. Скільки-небудь значне підвищення добробуту вважалося забаганкою. Тож і працювали “від дзвінка до дзвінка”. Ентузіастів зупиняли докірливим- “тобі що, більше всіх потрібно!”, злодійкуватих заохочували розважливим – “держава не збідніє”, ініціативних обзивали “ділками” і “захребетниками”. Існував певний конформістський консенсус: поспішай повільно, основ не підривай і – “день пройшов – і слава богу”.

Андропов вніс неспокій: підняв статус призабутого марксистського положення про роль і н т е р е с у, особливо матеріального як важливого стимула підвищення продуктивності праці. Революційний, пролетарський безкорисливий ентузіазм ризикував поступитися місцем більш прозаїчним речам.

Сколихнулася академічна громадськість. З проблем матеріального стимулювання було знято табу. Міністерство включило андроповські текети в число “рекомендованих” для вивчення студентами. Викладачі зайнялися розробкою методичних посібників по темі. На партійних зборах новація, як завжди, дістала одноставне схвалення. На цей раз цілком щире. Адже “уравниловка” осточортіла: набридли працювати “за себе и за того парня”.

Кафедра активно включилась в теоретичні баталії навколо “інтересу”. Мінялася тематика наших держбюджетних досліджень. Хотілося швидше поєднати теорію з практикою. На семінарах розгорталася дискусія. Студентів цікавили уже і перспективи приватної власності і збагачення.

Життя незабаром притамувало розбурхані пристрасті. За нетривалого секретарювання К. Черненка дискусійна лихоманка повернулася в русло пустопорожньої балаканини про переваги соціалістичного способу життя і загинвання капіталізму. Ніхто вже і не приховував розчарування таким поворотом подій. Та раптом сталося майже непередбачуване: до влади прийшов молодий і амбітний М.С. Горбачов..

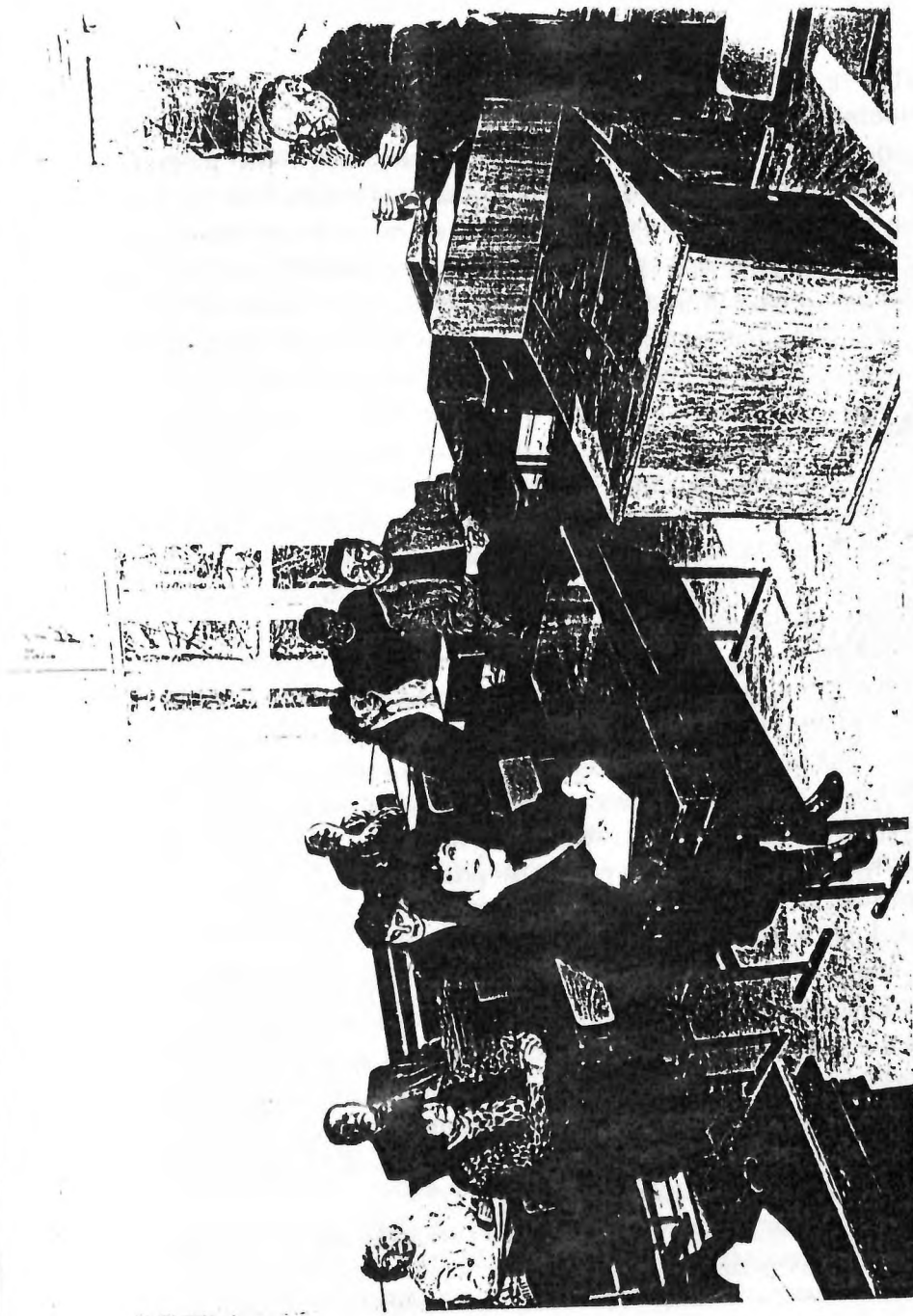
Надія помирає останньою, але воскресає першою. Навіть незворушні скептики готувалися до радикальних перетворень, коли було проголошено курс на оновлення з опорою на "живу творчість мас". Замаячила перспектива повернення до цивілізованих засад господарювання, до демократії.

На вустах політиків усього світу застрягло багатогранне і здавалось, вагоме слово "перебудова" як і пізніше іронічне "консенсус". М.С.Горбачов не бажав втрачати ініціативи. Його численні промови, інтерв'ю лякали ретроградів. Щоправда, невдози кинулися в вічі і певні повторення, і фразерство і самолюбубвання. Слова все частіше розходилися з ділом. Економіка буксувала. Демократичні перетворення гальмувалися, а прагнення республік до незалежності зустрілося з активною протидією.

Назривала криза. Поглиблювалися суперечності. В обстановці, коли влада ослабла, а перебудова, як пророкував мій знайомий,

могла перейти в "перестрілку", пробудилися "хвотальні інстинкти", заворушилися ділки від політики.

Це був період невизначеності, тривоги, вагання і найфантастичніших очікувань. Теоретична плутанина і організаційна безпорадність "верхів" надала сміловості "низам". Партійні збори і активи вирували пристрастями. Діставалося навіть генсеку з Раїсою Максимівною. Під час лекцій, які ми читали в трудових колективах, слухачі не стримували емоцій і ставили "незручні" запитання. Люди хотіли дізнатися, коли ж закінчиться все це безладдя. В пресі панував "плюралізм": одні закликали повернутися до часів "твердої руки", інші – прагнули до радикальних зрушень.

Ясності щодо шляхів подальшого реформування суспільства не існувало. Теоретична плутанина позначалась на якості і навчального процесу і виховної роботи. Старі поняття наповнювалися новим змістом. В новій термінології заплугалися навіть академічні інтерпретатори марксизму – лєнінізму. Партватажки на місцях не встигали за новаціями.

Пам'ятаю, як на прохання Жовтневого райкому компартії України мені довелося складати малотиражний "словник перебудови". Спроби докопатися до модерного змісту таких понять як "плюралізм", "нове мислення", "гласність", "консенсус" наштовхнулися на значні труднощі. Певно, були наявні різні варіанти розуміння цих понять у самого автора книги "Перебудова і нове мислення" М.С.Горбачова.

"Ми прагнемо, - писав М.С.Горбачов у передмові до своєї книги, - щоб нас зрозуміли. При цьому він не приховував, що виконує замовлення американських видавців і сподівається порозумітися насамперед з зарубіжним читачем. Проте на "розуміння" важко було сподіватися, оскільки декларації в зовнішній і особливо внутрішній політиці істотно відрізнялися від практичних дій.

Члени кафедри не мали права на самостійний науковий пошук в питаннях, що стосувалися "великої політики". Однак менш масштабні дослідження і філософські узагальнення

вже практикувалися. І тут неабияке значення мали конкретно-соціологічні наукові програми і задуми.

Треба сказати, що тут став у нагоді досвід попередніх років, коли разом з іншими колективами нам доводилося працювати над розгорнутими планами соціально-економічного розвитку заводів продовольчого машинобудування, сільськогосподарського машинобудування ім. Жовтневої революції, Ананьївського і Жовтневого районів м.Одеси, а також Іллічівська.

Таке планування відповідало модним віянням, пов'язаним з розрекламованою турботою "про людину", і сприяло підвищенню авторитету керівників, які демонстрували бажання іти "в ногу з прогресом". Бентежило однак те, що досить реалістична картина соціально-побутової занедбаності села і міста, убогості духовного життя, що вимальовувалась в результаті конкретно-соціологічних досліджень, не набувала розголосу, а тихо осідала в директорських шухлядах або в архівах.

До речі, і самі райдужні накреслення на майбутнє творилися, в основному, "для галочки" у звіті, бо ніхто їх виконувати і не збирався (чи не такою була і доля соціалістичних зобов'язань, які приймалися урочисто і помпезно, а потім забувалися в кінці року! ?).

Проголошений М.С.Горбачовим курс на утвердження принципів демократизму і гласності відкривав "шпаринку" для аналізу дійсного стану соціального середовища, настроїв громадськості.

Переді мною незавершений звіт про розробку комплексної програми і методичних рекомендацій по оптимізації соціально-психологічної ситуації в Жовтневому районі м. Одеси.

Одержаний соціальний "зріз" дійсно цікавий и повчальний. Його авторами були провідні викладачі кафедри – доценти Гаджикурбанов, Клець, Матвеєнко, Сандюк, Шмиголь та ін. Конкретно-соціологічні дослідження досить промовисто засвідчували, що так звана перебудова серйозно скомпрометувала себе і відбувалася скоріше на папері, ніж в реальній дійсності. Скільки говорилось про успіх курсу на відвертість і

гласність, демократизм і щирість, самокритичність і самовідданість. А насправді?

Можливість вільно висловлювати свою думку з питань політичного життя підтверджувала лише третина опитаних. А аналогічна ж можливість при обиранні керівника реалізовувалась ще рідше (її підтверджували тільки 8 відсотків опитаних)

Якщо зважити на те, що дослідження проводилися, головним чином, серед молоді, то стане зрозумілим тривожний висновок про межі демократизму і гласності, які могла допустити правляча еліта. Такі факти, як правило, для опублікування не надавалися.

Ще більш непридатними для обнародування в умовах тоталітаризму були і думки наших одеських респондентів про причини труднощів тогочасного життя-буття напередодні розвалу СРСР. Вдумайтеся в цифри: вони красномовні. 58 відсотків опитаних прямо вказували на недосконалість керування економікою, 51 – на “засилля бюрократів”, а 38 – на втрату віри в “ідеали соціалізму”.

Соціологічне опитування торкнулося майже півтисячі студентів – майбутніх фахівців-економістів, а також тих, що навчалися в технікумах. Вони сьогодні є молодими спеціалістами незалежної України. А тому і понині неабиякий інтерес являють думки цих людей не тільки про початок політичного реформування суспільства, але і з інших питань. Йдеться, зокрема, про зміст поняття “культурна людина”.

З того часу пройшло більше 10 років, але і досі, мабуть, актуальним є високий рейтинг (52%), характерний для тих літ, хорошого виховання як ознаки культурної людини. Що ж стосується інших рис культурної людини, як-от хорошого орієнтування в суспільно-політичному житті, інформованості, то тут, напевно, критерії і рейтинг зазнали відчутних змін. Потрібні додаткові дос-

лідження з врахуванням, наприклад, потужного впливу “масової культури” далеко не кращої проби, – впливу, особливо відчутного в наші дні.

Змінилося і ставлення до “очищаючої” функції мистецтва до змісту розваг і дозвілля. Тоді – на рубежі-90-х, більшість молоді високо оцінювала “возвышающую” роль засобів культури. Тепер, здається, баланс не той: розкутішими стали і уявлення щодо обмежень в зображенні сцен інтимного життя. Навряд чи і сьогодні, і в ті роки, однаково популярними є твори Ч. Айтматова, А. Рибакова, А. Хейлі, Т. Драйзера. Багато вже змінилося... В наступницькому зв’язку минулого з сучасним є своя діалектика. Адже час в філософському ракурсі є, в решті решт, узагальненням і осмисленням швидкоплинних реалій нашого життя.

З ДУМКОЮ ПРО ПЕРСПЕКТИВУ

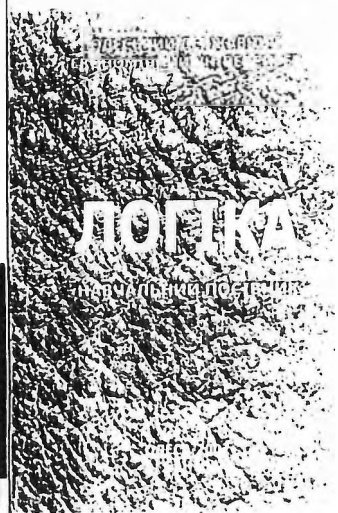
Наукова активність колективу кафедри в першій половині 1990-х років зосереджувалась не в сфері прикладної соціології, а навколо проблеми "соціального прогресу і прогнозування в сучасній філософії"

Стартовий етап запланованих наукових досліджень мені як керівникові теми видавався продовженням розпочатого ще в 70-80 роки аналізу соціальних концепцій західних та вітчизняних вчених та теологів. Однак вже наступні етапи дослідження актуалізували необхідність перегляду деяких теоретичних засад і уявлень про майбутнє взагалі, наших прогнозних оцінок

ФІЛОСОФІЯ

КУРС ЛЕКЦІЙ

Завдання полягало в тому, щоб переосмислити наявну теоретичну спадщину – в конкретному випадку ту, що стосувалася проблеми соціального прогресу – і тільки на цій основі підійти по-новому до "нестиковки" теорії і практики передбачення і дієвості. Досвід переконує, що немає "стовпової дороги" розвитку, а існують певні варіанти, "віяло можливостей", яких стає все більше в міру прискорення темпів науково-технічної революції, соціальних зрушень.

Члени кафедри популяризували ці висновки в наукових і публіцистичних статтях, в методичних посібниках

ФІЛОСОФІЯ

Курс лекцій

М. Ф. Цибра

Комплексна тема кафедри формулювалась з акцентом на сучасне прочитання і узагальнення процесів, що відбувалися на теренах колишнього "соціалістичного табору". І ми прагнули позбутися ustalених схем в ім'я творчого розв'язання важливих соціальних проблем. Адже нашою метою було "встановлення найважливіших особливостей і напрямків соціального прогресу і складання наукового прогнозу суспільного розвитку в Україні", а також розробка відповідних рекомендацій по оптимізації соці-

Універсальна культура і селюцька філософія.

код. по зробка відповідних рекомендацій по оптимізації соці-

альних відносин в республіці. Наукові пошуки спрямовувалися на потреби практики, задоволення запитів державотворчих структур, прискорення соціально-економічних реформ. Реалізована передбачена планами координація досліджень з рядом провідних наукових закладів, передусім з республіканським Центром гуманітарної освіти (кер. проф. Рижко В. А.) по лінії секції "Багатогранність і єдність культур". Саме в цьому контексті слід розглядати публікацію монографії проф. Кирилюка О. С. "Універсалії культури і семіотика дискурсу. Міф." (1996), а також колективної монографії "Категорії: одно і множина" (1992) за участю Кирилюка і Гаджикурбанова.

Важливий аспект кафедральних досліджень пов'язаний з прогнозуванням розвитку особи. Адже прийдешнє суспільство потребує всебічного і гармонійного розвитку особистості, яка була б не просто гвинтиком величезного виробничого комплексу чи бездумним виконавцем державної "волі", а посідала б у собі духовне багатство і широту поглядів з моральною чистотою і фізичною досконалістю. Тут склалася певна традиція. Ще в 1981 році колектив кафедри, наприклад, в ракурсі оптимізації виховного процесу в вищій школі опублікував разом з вченими Варненського інституту народного господарства (Болгарія) монографію "Общественная среда и личность". Цій проблематиці співзвучні також ряд виступів на наукових конференціях в Україні та за її межами. Проблемам особистості відводилося чільне місце і в "Курсі лекцій з соціальної філософії" (1996) доц. Шепелевої М. С.

Головні здобутки кафедральних досліджень, на нашу думку, тут полягають в наголошенні переваг системного підходу до розвитку особистості, необхідності конкретизації і розкриття соціальних і біологічних характеристик особистості як цілісного утворення. Важливим було і узагальнення надбань зарубіжних, немарксистських вчень про людину і її перспективи в епоху науково-технічної революції.

Превалюючим спрямуванням держбюджетних досліджень, особливо в 2-й половині 90-х років був їх практично-прикладний ухил. Поряд з теоретичними та історико-філософськими проблемами соціального прогресу і прогнозування кафедра прагнула обґрунтувати ряд можливих варіантів розгортання державотворчого процесу і національного відродження в нашій республіці та деяких інших країнах.

Варто відзначити розробку концепції демократичного патріотизму і перспектив її утвердження в Україні як однієї з альтернативних до недавно ще пануючих програм комуністичного та інтернаціонального виховання трудящих (тут особливо помітними є публікації доцента Акимовича Є. О.)

ДЕМО- КРАТИЧЕСКОЕ ДЕЙСТВИЕ

Политико-
аналитический
вестник

Одним із напрямків наукової роботи став аналіз становлення духовних засад української державності, її організаційних принципів: моніторинг перебігу політичних змагань, формування партій і громадських організацій, переборення ідеологічної закомплексованості, переборення пережитків тоталітаризму і культу особи в свідомості людей, визначення ролі і місця релігії в оновлюваному суспільстві. Ця робота знайшла відображення не тільки у виступах на наукових конференціях, у періодичній пресі, але і в публікаціях вчених нашої кафедри в монографіях, наукових збірниках і книгах, в журналі "Демократическое действие".

Серед публікацій за нашою участю варто назвати фундаментальну працю, видану кількома провідними національними науковими центрами – "Етно-національний розвиток України. Терміни. Визначення. Персоналії" К., 1993. (Гопченко П. Г. співавтор розділу "Релігія і церква в етнонаціональному відродженні України"), співавторство в монографії "Церква і національне відродження", К., 1993, в збірниках праць: "Південь України і становлення української держав-

ності", ч.1, Од. 1994, "Українське національне відродження. Проблеми. Прогнози. Державна політика" Од., 1995 та ін.

Важливою віхою в реалізації комплексної держбюджетної теми кафедри була участь професорсько-викладацького складу в республіканських і регіональних наукових конференціях з опублікуванням тез повідомлень і доповідей проф. Цибри М.Ф., доцентів Клець К.Г., Сандюк Л.О., Симоненка С.П., Шмиголя М.Ф., Матвеєнка Л.М. та ін.

Результати наукових досліджень кафедри є складовою частиною наукового доробку університету, республіканських наукових програм, методичного забезпечення вузу. Варто в цьому контексті назвати створення колективної праці – "Термінологічного словника" з проблем історії вітчизняної та зарубіжної філософії (два випуски, Од. 1995), а також посібників з культурології.

Ми вже маємо певний досвід читання лекцій і проведення семінарських занять з вузлових проблем філософії. З думкою про перспективу кафедра нині започаткувала цикл спецкурсів для студентів (за вибором) з наукознавства, глобальних проблем, важливих тем історії філософії, методології наукових досліджень.

Нам є на кого рівнятись. В багатьох зарубіжних країнах, зокрема в Канаді (Торонтський, Йоркський у-ти та ін.), студент обирає і вивчає на протязі 4-х років (диплом бакалавра) чотири спецкурси. Кафедри філософії (F) і соціології (S) подають на вибір більше 80-ти тем таких спецкурсів:

Рубіж і початок нового століття ознаменувалися інтенсивними науковими пошуками середнього і молодшого поколінь нашої кафедри. Професор Кирилюк О.С. очолив колектив авторів (В.С. Горський, С.П. Симоненко та ін) монографії "Універсальні виміри української культури" - Од., 2000 р., 25,3 др.арк. - створену на матеріалах

постійно діючого культурологічного семінару. "Українська культура в загальносвітовому культурному контексті"

Вимальовується новий напрям наукових досліджень пов'язаних з філософією економіки (монографія доц. Суліма О.В.), наукознавством, культурологією, історією філософії. Ці дослідження інтенсивно впроваджуються в навчальний процес. Професор Цибра М.Ф. у першій половині 90-х опублікував цикл лекцій "Філософія" і "Релігієзнавство". Слідом за колективною працею "Філософія" (відп. ред. і автор Гопченко П.Г., автори і співавтори окремих глав і розділів Кирилюк О.С., Клець К.Г., Матвеєнко Л.М., Симоненко С.П., Акимович С.О., Шмиголь М.Ф., Щубелка Н.В.) були надруковані посібники і курси лекцій з культурології (Симоненко С.П.), з філософії (автори Шмиголь М.Ф., Симоненко С.П., Сулім О.В., Сандюк Л.О.), з логіки (автори Цибра М.Ф., Сандюк Л.О., Симоненко С.П., Шмиголь М.Ф.), опорні конспекти лекцій для комерційного і заочного факультетів (автори Сандюк Л.О., Щубелка Н.В. та ін.).

Перед кафедрою відкриваються нові горизонти наукових досліджень, оптимізації навчального процесу і виховної роботи серед студентів і аспірантів. Згуртований колектив з оптимізмом вдивляється в обрії нового п'ятидесятиліття свого існування.

B.W

[Faint, illegible handwritten text]

Δεκέμης 1940

KY - Δ - 519740

[Handwritten mark]

